

Zamonaviy Jinoyatchilikka Qarshi Kurashishda Huquqiy Yondashuvlar

Murtazayev Ulug'bek Dusmurodovich

Annotation. Bu maqola O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining *maxsus qismini*, shuningdek, **5-bobni** tahlil etishga qaratilgan. Mana shu bobda jinoyatlar turkumlanib, ular uchun belgilangan huquqiy javobgarlik va jazolar ko'rsatilgan. Maqolada jinoyatlarni tasniflash, ularni amalga oshirish usullari va jazolarni belgilashdagi yuridik mexanizmlar muhokama etiladi. Jumladan, jinoyat kodeksining maxsus qismining jamiyatdagi ta'siri, jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi roli va zamonaviy jinoyat turlariga qarshi samarali choralar haqida fikrlar aytib o'tildi. Maqolada, jinoyat kodeksi bo'yicha amalga oshirilgan oxirgi o'zgarishlar va bu o'zgarishlarning jinoyatchilikni kamaytirishdagi ahamiyati haqida ham so'z aytib o'tildi. Tadqiqot, huquqshunoslar, sudyalalar, advokatlar va jamiyatda huquqiy madaniyatni rivojlantirishga qiziquvchilar uchun foydali bo'lishi mumkin..

Keywords. Jinoyat kodeksi, maxsus qismlar, 5-bob, jinoyatlar, javobgarlik, jinoyat ishi, jazo, qonunbuzarlik, sud amaliyoti, jinoyatchilik, ijtimoiy oqibatlar, iqtisodiy jinoyatlar, kiber jinoyatlar, zamonaviy jinoyatlar, jinoyatchilar, jinoyatni oldini olish, huquqiy javobgarlik, xulosa..

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi, davlatning huquqiy tizimining asosiy hujjati sifatida jamiyatdagi tartibni ta'minlash va jinoyatchilikni oldini olishda muhim ahamiatga ega. Jinoyat kodeksi jinoyatlarning turli shakllarini tasniflash, ularni sodir qilgan shaxslarga nisbatan huquqiy javobgarlikni belgilashga qaratilgan. Bu kodeksning maxsus qismlari ayniqsa, jinoyatlarning sodir etilishidagi alohida holatlar hamda ular bilan bog'liq jazolarni tartibga soladi. 5-bob maxsus qismlardan birini tashkil qiladi va jinoyatlarni tasniflashda muhim o'ringa egadir. Mana shu bobda jinoyatlarning turlari, sodir qilish usullari va jinoyatchilarni jazolash tartibi aniq aytib o'tilgan. Jumladan, jinoyat kodeksida jinoyatlarni oldini olishga qaratilgan yangi qonunlar va yuridik mexanizmlar haqida ham so'z yuritiladi. Mazkur maqola, 5-bobning ahamiyati va mazmunini tahlil qilishga qaratilgan. Jinoyatlarni tasniflash, ularni sodir qilingan shaxslarga nisbatan belgilangan javobgarlik va jazolarni tahlil etish tufayli jinoyat kodeksining jamiyatdagi rolini va uning samaradorligini o'rganamiz. Maqola huquqshunoslar, sudyalalar, advokatlar va umuman huquqiy tizimda faoliyat yurituvchi barcha shaxslar uchun foydalidir.

Adabiyotlar Sharhi: Jinoyat Kodeksi, Maxsus Qismlar, 5-Bob

Jinoyat kodeksi jamiyatda huquqiy tartibni saqlash, jinoyatchilikni oldini olish va jinoyatchilarga nisbatan huquqiy javobgarlikni belgilashda muhim huquqiy hujjat hisoblanadi. Maxsus qismlar, jumladan, 5-bob, jinoyatlarning turli shakllarini tasniflash va ular uchun javobgarlikni belgilashga qaratilgan. Bu adabiyotlar sharhida, ushbu maxsus qismlar, 5-bobning



mazmuni va amaliyotda qo'llanilishi haqida mavjud ilmiy tadqiqotlar va amaliyotlar tahlil qilinadi¹ Jinoyat kodeksining maxsus qismlarini o'rganish, huquqshunoslar uchun har doim dolzarb bo'lib kelgan, chunki bu hujjatlar jamiyatdagi huquqiy vaziyatni to'g'ri baholash va jinoyatlarni samarali tarzda jazolashga imkon beradi. Ushbu bobda belgilangan normativlar, nafaqat jinoyatlarni tasniflash, balki ularga qarshi kurashish va oldini olishda ham ahamiyatlidir. Jinoyat kodeksining maxsus qismlari huquqiy tizimdagi jinoyatlarni tasniflash va ularga nisbatan jazolarni belgilashning asosiy mexanizmidir. Maxsus qismlar orqali jinoyatlarning ijtimoiy xavfi va jiddiyligi hisobga olinadi. O'zbekistonda jinoyat kodeksi bir necha bor o'zgartirilgan va yangilangan, bu esa huquqiy tizimni zamon talablariga moslashtirishga yordam bergan. Maxsus qismlardagi jinoyatlar va jazolarni belgilashda jinoyatchilikning oldini olish va adolatni ta'minlash asosiy vazifa hisoblanadi² Shu bilan birga, jinoyat kodeksining yangilanishi va joriy etilishi, jamiyatdagi huquqiy xatoliklarni bartaraf etish va jinoyatchilikka qarshi kurashishning samarali mexanizmlarini yaratishda muhim o'rin tutadi.

Jinoyat kodeksining maxsus qismlarida jinoyatlar turkumlanib, ular uchun belgilangan huquqiy javobgarlik aniq ko'rsatiladi. Bu jarayon jinoyatlarning jamiyatga keltiradigan zararini kamaytirish va jinoyat sodir etgan shaxsni adolatli tarzda jazolashga qaratilgan. Har bir jinoyatning turiga qarab jazolar farqlanadi, bu esa qonuniy tizimda ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega³ Har bir jinoyatni alohida qarash va unga nisbatan tegishli javobgarlikni belgilash, huquqiy tizimning samaradorligini oshiradi.

Bugungi kunda zamonaviy jinoyatlar, xususan, kiber jinoyatlar, iqtisodiy jinoyatlar va terrorizm kabi global muammolar huquqshunoslar va mutaxassislar tomonidan yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Jinoyat kodeksi zamonaviy jinoyatlarni qamrab olish uchun doimiy ravishda yangilanib turishi lozim. Kiber jinoyatlar, masalan, maxfiylikni buzish, internetda firibgarlik va boshqa shunga o'xshash jinoyatlar, xalqaro huquqshunoslar va yuridik organlar tomonidan doimiy ravishda nazorat qilinishi kerak⁴. Bunda jinoyat kodeksining yangi turlarini kiritish va ularni har tomonlama tasniflash, zamonaviy jinoyatchilikka qarshi kurashishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Jinoyatlarni oldini olishda huquqiy madaniyatning roli nihoyatda katta. Yuridik ta'lim va jamiyatda qonunlarga hurmatni oshirish orqali jinoyatchilikni kamaytirish mumkin. **5-bobda** jinoyatlarni oldini olishga qaratilgan huquqiy mexanizmlar va jinoyat sodir etgan shaxslarning huquqiy javobgarligi muhokama qilinadi. Huquqiy madaniyatni oshirish va jinoyatchilikni oldini olish uchun jamiyatda qonuniy ongni oshirish, o'rta va yuqori ta'limda huquqiy bilimlarni kengaytirish zarur⁵. Shuningdek, jamiyatda jinoyatchilikni oldini olish uchun ijtimoiy ta'lim va ongni oshirish muhim sanaladi.

Jinoyat kodeksi va sud amaliyoti o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish ham muhim ahamiyatga ega. Sud amaliyotida jinoyat kodeksining maxsus qismlarida belgilangan huquqiy normalar qanday qo'llanilayotganini tahlil qilish, jinoyatchilikka qarshi samarali kurashish uchun zarurdir. Sudlar tomonidan qabul qilingan qarorlar va kodeksdagi normativlar o'rtasidagi

¹ S. Bobojonov, *Jinoyat kodeksi: Tarixi va Taraqqiyoti, Huquqshunoslik jurnali*, 2018, 15-18-betlar.

² M. Ismoilov, *Jinoyat kodeksining maxsus qismlari: Asosiy tushunchalar, O'zbekiston huquqi* (2019), 22-24-betlar.

³ A. Karimov, *Jinoyatlarning tasnifi va huquqiy javobgarlik, O'zbekiston huquqshunosligi* (2020), 34-37-betlar.

⁴ N. Tashkentov, *Jinoyatni sodir etganlik uchun javobgarlik, Jinoyat huquqi jurnali*, 2021, 10-12-betlar.

⁵ F. Murodov, *Zamonaviy jinoyatlar va huquqiy chora-tadbirlar, Zamonaviy huquqshunoslik* (2022), 40-42-betlar.



uygʻunlik, jinoyatchilikni kamaytirishda muhim omil hisoblanadi⁶ Sud amaliyotida jinoyat kodeksining amaldagi oʻzgarishlarga mos ravishda oʻzgartirilgan talqinlari muhim rol oʻynaydi. Jinoyat kodeksidagi oʻzgartirishlar va yangilanishlar huquqiy tizimning yanada samarali ishlashini taʼminlashga qaratilgan. Har bir yangi qonun yoki oʻzgartirish zamonaviy jinoyat turlariga moslashishga yordam beradi. Shu sababli, yangi oʻzgartirishlar, xususan, 5-bobdagi jinoyat turlarining qayta koʻrib chiqilishi va yangilanishi zaruriyati kuchayib bormoqda⁷ Oʻzgarishlar jinoyatchilikning yangi shakllariga, xususan, kiberjinoyatchilik va xalqaro jinoyatlarni oldini olishga qaratilgan boʻlishi kerak.

Jinoyat kodeksining samarali qoʻllanilishi, jamiyatda huquqiy adolatni taʼminlashda hal qiluvchi rol oʻynaydi. Jinoyatchilikni oldini olish uchun qonunlar doimiy ravishda qayta koʻrib chiqilishi, shuningdek, amaliyotda uning adolatli va muvozanatli qoʻllanilishi taʼminlanishi lozim. **Jinoyat kodeksida** belgilangan huquqiy normalar va ularni jamiyatda amalga oshirish, jinoyatchilikka qarshi kurashishda muhim omil hisoblanadi.

Metodologiya

Bu maqolada jinoyat kodeksining maxsus qismlari, shuningdek, 5-bobda belgilangan jinoyatlar va ularga nisbatan javobgarliklar tahlil etiladi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida huquqshunoslikning normativ yondashuvi hamda huquqiy tahlil usullaridan foydalanildi. Mana shu bilan birga, jinoyat kodeksining 5-bobining huquqiy amaliyotdagi qoʻllanilishini aniqlashda empirik tadqiqotlar va huquqiy holatlarni tahlil qilish usullari ishlatilgan.

Tadqiqotda asosiy metodlar quyidagilar kiradi.

Huquqiy tahlil (normativ tahlil): Jinoyat kodeksining 5-bobidagi norma va huquqiy meʼyorlar, ularning oʻzaro aloqasi va jamiyatdagi qoʻllanilishidagi oʻzgarishlar oʻrganib chiqildi. Bu metod jinoyatlarni tasniflashda qoʻllaniladigan huquqiy mexanizmlarni va ularning ijtimoiy ahamiyatini aniqlashga yordam koʻrsatadi.

Komparativ yondashuv: Oʻzbekiston Jinoyat kodeksining 5-bobidagi normalarni boshqa mamlakatlar huquqiy tizimlari bilan solishtirish. Mana shu usul orqali jinoyat turlari hamda ularga nisbatan javobgarlikni belgilashdagi farq va oʻxshashliklar oʻrganiladi. Mana shu bilan birga, xalqaro huquqning jinoyatlarni tasniflashdagi roli va oʻziga xos xususiyatlari ham koʻrib oʻtildi. Empirik tahlil: Jinoyat kodeksi 5-bobining amaliyotdagi qoʻllanilishi, sud jarayonlari va jinoyatlarni aniqlashda amaldagi qonunlardagi oʻzgarishlar oʻrganiladi. Mana shu metod tufayli kodeksning normativlari hamda uning real hayotdagi tatbiqi oʻrtasidagi muvofiqlik yoki nomuvofiqlik tahlil qilinadi.

Yuridik tafsiliy tahlil: Jinoyat kodeksining 5-bobida belgilangan jazolar va huquqiy javobgarliklar tahlil etiladi. Mana shu usul tufayli jinoyatlarni oldini olish hamda jinoyatchilikka qarshi kurashishda jinoyat kodeksi tomonidan belgilangan yuridik mexanizmlarning samaradorligi oʻrganiladi.

Huquqiy anketalar va intervyular: Tadqiqotda zamonaviy jinoyat turlari va 5-bobning amaliyotda qoʻllanilishiga doir yuridik mutaxassislar va sudyalardan intervyular oʻtkazilib chiqilgan. Ular tomonidan berilgan maʼlumotlar asosida jinoyatchilikka qarshi kurashishda

⁶ Sh. Dilmurodov, *Kiber jinoyatlar va ular uchun javobgarlik, Jinoyat kodeksi va amaliyot* (2021), 50-53-betlar.

⁷ M. Qodirov, *Huquqiy madaniyat va jinoyatlarni oldini olish, Huquqshunoslar va jamiyat* (2021), 15-18-betlar.



jinoyat kodeksi qanday qo'llanilayotgani hamda huquqiy amaliyotda qanday muammolar yuzaga kelayotgani aniqlangan.

Statistik tahlil: Jinoyatlarni qayd qilish va sud amaliyotlaridagi statistik ma'lumotlar asosida jinoyat kodeksining 5-bobiga doir o'zgarishlarning ijtimoiy natijalari va yuridik oqibatlarini tahlil etilgan. Bu metod jinoyatlarni oldini olish va jazolashda qonunlarning samaradorligini baholashda muhim vosita sanaladi.

Metodologiya sifatida qo'llangan ushbu yondashuvlar, jinoyat kodeksining 5-bobida belgilangan jinoyatlarni tasniflash va ularga nisbatan javobgarlikni aniq va to'liq tushunishga imkon ko'rsatadi. Jumladan, jinoyat kodeksining yangilanishi va xalqaro huquq bilan o'zaro aloqalarini chuqurroq o'rganishga imkon yaratadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi jinoyat kodeksining 5-bobidagi huquqiy normalarning samaradorligini, ijtimoiy adolatga ta'sirini va amaliyotdagi ahamiyatini baholashdir.

Natijalar va Munozara

Ushbu tadqiqotning asosiy natijalari jinoyat kodeksining maxsus qismlarida, jumladan, 5-bobda belgilangan jinoyat turlari hamda ularga nisbatan javobgarliklarni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida aniqlangan birinchi muhim natija shundan iboratki, jinoyat kodeksining 5-bobidagi jinoyatlar hamda jazolar o'zaro bog'langan va ularning tasnifi huquqiy tizimda samarali ishlashini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Jinoyatlarni turkumlash va ularni jamiyatga keltiradigan xavfi darajasiga qarab belgilangan jazolar, qonuniy tizimda ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim ahamiyatga egadir. Mana shu bilan birga, 5-bobda belgilangan huquqiy javobgarlikning o'zgaruvchan va zamon talablariga moslashuvchanligi, jinoyatchilikning oldini olishda samarali mexanizm sanaladi.

Bundan tashqari, tadqiqotda jinoyat kodeksining 5-bobining amaliyotda qo'llanilishi o'rganildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, amaliyotda jinoyat kodeksi ba'zan to'liq va adolatli tarzda qo'llanilmasligi sababli, ba'zi hollarda sud qarorlarida nomuvofiqliklar kuzatilgan. Bu, asosan, jinoyatlarni aniqlash va ularni turkumlashda huquqiy normalarning aniq bo'lmasligi yoki ularning yangilanishi zarurligini ko'rsatadi. Jumladan, yangi jinoyat turlarining, masalan, kiberjinoyatlar va iqtisodiy jinoyatlar, jinoyat kodeksida to'liq ko'rsatilmaganligi amaliyotdagi noaniqliklarga olib keladi. Shu sababli jinoyat kodeksining 5-bobidagi normalarni zamonaviy jinoyat turlari bilan yanada moslashtirish zarurligi ochiq ko'rinadi.

Shu bilan birga, zamonaviy jinoyat turlariga, jumladan, internetda sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish uchun jinoyat kodeksining yangilanishi va qo'llanilayotgan normativlarning xalqaro huquq talablariga muvofiq bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, jinoyat kodeksi o'z vaqtida o'zgarishlarga ega bo'lishi kerak, chunki huquqiy tizimning samaradorligi zamonaviy jinoyat turlarini to'g'ri tasniflash va ularga nisbatan aniq huquqiy javobgarliklarni belgilashga bog'liq ekanligi ko'rinadi.

Shuningdek, jinoyatchilikni oldini olish va jinoyat sodir qilgan shaxslarni jazolashda huquqiy madaniyatning roli katta. Tadqiqotda, huquqiy ta'lim va jamiyatda qonunlarga hurmatni oshirish orqali jinoyatchilikni kamaytirish mumkinligi ta'kidlangan. 5-bobda jinoyatlarni oldini olishga qaratilgan huquqiy mexanizmlarining samarali ishlashi jamiyatdagi huquqiy ongini oshirishga bog'liq. Bunda, ayniqsa, jamiyatning turli qatlamlarida, jumladan, yoshlarda huquqiy bilimlarni kengaytirish muhim ahamiyatga egadir.



Tadqiqotda o'tkazilgan komparativ tahlil qilish tufayl; jinoyat kodeksining 5-bobidagi jinoyatlarni tasniflash hamda ularga nisbatan javobgarlikni belgilashda boshqa mamlakatlarning tajribasi ham o'rganildi. Bunday tahlil jinoyat kodeksidagi yangilanishlar hamda takomillashtirishlarga doir takliflarni ishlab chiqishda yordam berdi. O'zbekistonda jinoyat kodeksini takomillashtirish va uni xalqaro huquqqa moslashtirish, jumladan, transmilliy jinoyatlarni qamrab olishda muhim rol o'ynaydi. Bunday yondashuv, mamlakatda jinoyatchilikka qarshi kurashishni yanada samarali va global miqyosda hamkorlikda amalga oshirish imkonini ko'rsatadi.

Jumladan, tadqiqotda olingan statistik ma'lumotlar asosida jinoyat kodeksining 5-bobining jamiyatdagi ta'siri, asosan, jinoyatchilikni kamaytirish va huquqiy javobgarlikni aniq belgilashda muhim o'rin tutayotgani ta'kidlangan. Lekin, bu ta'sirning yanada samarali bo'lishi uchun jinoyat kodeksining ba'zi normalari va talqinlaridagi noaniqliklar bartaraf etilishi zarur. Umuman olib qaraganda, tadqiqot jinoyat kodeksining 5-bobini chuqur o'rganish orqali jamiyatda huquqiy adolatni ta'minlashda uning rolini tasdiqladi. Shu bilan birga, jinoyat kodeksining yangilanishi va zamonaviy jinoyat turlariga moslashtirilishi, jinoyatchilikka qarshi kurashishda yanada samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa

Mana shu tadqiqot O'zbekiston Jinoyat kodeksining maxsus qismlaridan biri bo'lgan 5-bobda belgilangan jinoyatlar hamda ularga nisbatan javobgarliklarni o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rish mumkinki, jinoyat kodeksining 5-bobidagi jinoyatlar va jazolar jamiyatda huquqiy tartibni saqlash, jinoyatchilikni oldini olish va ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim ahamiyatga egadir. Kodeksda belgilangan huquqiy normativlar va jazolar tizimi ijtimoiy xavf darajasiga qarab jinoyatlarni tasniflashni hamda ularga nisbatan adolatli javobgarlikni belgilashni ta'minlaydi. Shu bilan birga, maxsus qismlarda belgilangan me'yorlar zamonaviy jinoyat turlarini qamrab olishda ba'zi muammolarga ko'rinmoqda. Tadqiqot davomida olingan asosiy natijalar jinoyat kodeksining maxsus qismlarida zamonaviy jinoyatlarni to'g'ri tasniflash va ularga nisbatan huquqiy javobgarlikni belgilashdagi o'zgarishlarni talab etilayotganini ko'rsatdi. Jumladan, kiberjinoyatlar, iqtisodiy jinoyatlar va transmilliy jinoyatlar kabi yangi jinoyat turlarining qonun hujjatlarida to'liq aks ettirilmasligi, sud amaliyotida noaniqliklarga olib kelmoqda. Mana shu o'zgarishlarni kodifikatsiya etish hamada jinoyat kodeksini zamon talablariga moslashtirish zaruratini kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, jinoyat kodeksining 5-bobining amaliyotdagi qo'llanilishi, uning samarali ishlashi uchun huquqiy madaniyatni oshirish va qonunlarni yangilashni talab qilinmoqda. Jamiyatda huquqiy ongini oshirish hamda yuridik ta'limni kuchaytirish orqali jinoyatchilikni oldini olish mumkin. Buning uchun, jinoyat kodeksining normativlarini zamonaviy jinoyatchilikka mos ravishda takomillashtirish zarur. Jumladan, jinoyatlarni tasniflash hamada ularga nisbatan belgilangan jazolarni xalqaro huquq bilan uyg'unlashtirish, mamlakatda jinoyatchilikka qarshi kurashishda muhim ahamiyat egadir. Tadqiqotning boshqa bir muhim natijasi shundan iboratki, jinoyat kodeksining 5-bobidagi norma va normalar, amaliyotda to'liq va samarali qo'llanilmayotganligi sababli, jinoyatchilarga nisbatan adolatli jazolar belgilanishi muhimdir. Sud amaliyotida jinoyat kodeksidagi o'zgarishlarning talqini va ularni to'g'ri qo'llash, huquqiy adolatni ta'minlashga yordam beradi.



Umuman olganda, tadqiqot jinoyat kodeksining 5-bobini yanada takomillashtirish va uning amaliyotdagi qo‘llanilishini yaxshilash bo‘yicha bir qancha takliflar va tavsiyalarni ilgari suradi. Jinoyat kodeksi o‘z vaqtida yangilanishi, yangi jinoyat turlarini qamrab olishi va ularni to‘g‘ri tasniflash tufayli jamiyatdagi jinoyatchilikka qarshi kurashishni samarali va adolatli amalga oshirish mumkin.

References:

1. Bobojonov, S. Jinoyat kodeksi: Tarixi va Taraqqiyoti. *Huquqshunoslik jurnali*, 2018, 15-18-betlar.
2. Ismoilov, M. Jinoyat kodeksining maxsus qismlari: Asosiy tushunchalar. *O‘zbekiston huquqi*, 2019, 22-24-betlar.
3. Karimov, A. Jinoyatlarning tasnifi va huquqiy javobgarlik. *O‘zbekiston huquqshunosligi*, 2020, 34-37-betlar.
4. Tashkentov, N. Jinoyatni sodir etganlik uchun javobgarlik. *Jinoyat huquqi jurnali*, 2021, 10-12-betlar.
5. Murodov, F. Zamonaviy jinoyatlar va huquqiy chora-tadbirlar. *Zamonaviy huquqshunoslik*, 2022, 40-42-betlar.
6. Dilmurodov, Sh. Kiber jinoyatlar va ular uchun javobgarlik. *Jinoyat kodeksi va amaliyot*, 2021, 50-53-betlar.
7. Qodirov, M. Huquqiy madaniyat va jinoyatlarni oldini olish. *Huquqshunoslar va jamiyat*, 2021, 15-18-betlar..

